

УДК 94(438).081

<https://doi.org/10.15407/rksu.30.224>

Роман Васильович Зварич,

кандидат історичних наук,

викладач суспільних дисциплін,

Коломийський педагогічний фаховий коледж

Івано-Франківської обласної ради

(Коломия, Україна)

ORCID: 0000-0003-3936-3602

e-mail: romanzvarychphd@ukr.net

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА СУДОЧИНСТВА МАЛОПОЛЬСЬКОЇ ВСХОДНІ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ: ДОКУМЕНТИ АРХІВНИХ УСТАНОВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Мета роботи полягає у висвітленні джерельної бази судових розглядів Малопольської Вхосдні в державній політиці Другої Речі Посполитої на прикладі архівних документів, зокрема архівних установ Західного регіону сучасної України. **Методологія** ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, включно з аналізом, синтезом, науковим абстрагуванням, хронологічним, типологічним та ін. **Наукова новизна.** Вперше в сучасній історичній науці здійснено аналіз і систематизацію оригінальних історичних джерел, архівних документів, які висвітлюють політичні напрями державної політики в судочинстві Другої Речі Посполитої на територіях Східної Малопольщі – етнічно

української території, яка в міжвоєнний період входила до складу Польської держави. **Висновки.** Джерельний матеріал архівних документів відіграє надзвичайно важливу роль у розкритті обраної проблематики, оскільки всебічно висвітлює концептуальні підходи судових органів Малопольської Вхосдні у відправленні судочинства за ознаками української ідентичності, національності. Найбільш повно польські напрями державно-національної політики в судівництві Малопольської Вхосдні Другої Речі Посполитої відображено в документах Державного архіву Івано-Франківської області. У його фондах представлено документи, що дають уявлення, зокрема, про численні судові процеси міжвоєнної доби,

на яких обвинувачувались українці за їхні ідентичні ознаки. Важливими для розкриття діяльності органів судочинства Східної Малописької також є фонди Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, де зберігаються архівні документи про судочинство Львівського апеляційного суду, в якому переглядалися судові справи всіх окружних судів Східної Малописької. Третім за кількістю судових справ з предмета нашого до-

слідження є Державний архів Рівненської області. Щодо інших архівів Західного регіону, то вони, хоча й меншою мірою, однак показують системність політичного гніту правлячих кіл Другої Речі Посполитої щодо національних меншин, зокрема українців.

Ключові слова: архівні документи, джерелознавство, Друга Річ Посполита, Малописька Виходня, Східна Малописька, судочинство, окружний суд, національність.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні існує потреба в нових підходах до розуміння суспільно-політичних умов, важливості ролі України в міжнародно-договірних відносинах і необхідності вдосконалення державного регулювання суспільних відносин. Дослідження розвитку державності інших народів, національно-політичних взаємовідносин має суттєве значення для цього. Виходячи з таких тверджень, доцільним є вивчення міжвоєнного періоду – часу поступових змін у молодих суверенних чи відновлених державах, що супроводжувався державною репресивною політикою щодо національних меншин з боку Другої Речі Посполитої, яка всіма засобами намагалася утвердити якнаймогутнішу польську державність за всю її попередню історію з якнайширшими кордонами для забезпечення «стабільності й миру» в повоєнній Європі. Для судоустрою Другої Речі Посполитої характерною була розгалужена система повноважних органів, що забезпечували здійснення судочинства безпосередньо судами, зокрема це й органи поліції, прокуратури, місцевого самоврядування та ін.

Аналіз останніх публікацій. У монографії І. Гловацького представлено архівні джерела політичних судових процесів за участі українських адвокатів [1], Т. Пащук [2] досліджував документи архівних установ Волинської області на предмет висвітлення в них правового становища політичних в'язнів Другої Речі Посполитої. Серед дисертацій, в яких окремо звертається увага на архівні документи, можна

виокремити роботу В. Міська «Політика Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні (1918–1939)» [3], де автор приділив увагу цьому аспекту діяльності судових органів; далі слід актуалізувати праці І. Шевчука «Організація і діяльність органів прокуратури Республіки Польща на території Східної Галичини» [4], О. Разиграєва «Польська державна поліція в Західній Волині: 1919–1926 рр.» [5], О. Липитчук «Система судових органів та судочинство Республіки Польща» [6], В. Комара «Українське питання в національній політиці Польщі (1935–1939 рр.)» [7], М. Геника «Українське питання у діяльності польських патріотичних партій (1920–1926)» [8] та ін. Попри ґрунтовне вивчення науковцями суспільно-політичного становища Малопольської Вєсходні, включно з діяльністю органів державної влади міжвоєнної Польщі, виявленню й систематизації архівних джерел стосовно судочинства Східної Малопольщі в державній політиці Другої Речі Посполитої приділяється ще недостатньо уваги.

Мета дослідження. Здійснити аналіз документів державних архівів Західного регіону України та збагатити вітчизняну історичну науку джерелами про державну політику Другої Речі Посполитої, зокрема на прикладі судової влади Малопольської Вєсходні.

Виклад основного матеріалу. Суд і судочинство в національній політиці Другої Речі Посполитої на прикладі Східної Малопольщі відображено в різноманітних історичних джерелах, які можна умовно поділити на такі групи: неопубліковані архівні матеріали, опубліковані документи, нормативно-правові акти Другої Речі Посполитої, періодичні видання досліджуваного періоду, спогади. Проте архівні документи – це той базис, який допомагає якнайкраще усвідомити суспільно-політичну значимість судових процесів Малопольської Вєсходні за ознаками української національності. У нашій розвідці ми спираємося на документи архівних установ Західного регіону сучасної України, території, яка входила до складу Другої Речі Посполитої, зокрема Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ), державних архівів Львівської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської й Тернопільської областей.

ЦДІАЛ зберігає чимало фондів міжвоєнного періоду. Так, у фонді № 151 «Апеляційний суд у Львові (1919–1939 рр.)», описи № 1, № 1-в

«Президія», № 5 «Кримінальний відділ», міститься перелік справ, які визначають механізми реалізації державної політики в судочинстві Другої Речі Посполитої.

Перша підгрупа таких справ включає офіційні акти Польської держави про організацію судової системи і представлена передусім «Обіжниками генерального делегата уряду Галичини про організацію воєнно-польових судів» [9], які водночас мають політичну складову щодо українського населення, «Обіжниками Міністерства юстиції про закон щодо недоторканості депутатів Сейму» [10], «Списком судів Польщі» [11; 12]. Дані матеріали входять до опису № 1, в якому також представлені обіжники та інструкції про організацію діяльності державної поліції Другої Речі Посполитої (справа 2), обіжники та інструкції про порядок прийому міністерством фінансів Другої Речі Посполитої фінансової адміністрації на польській території, яка входила до складу Австро-Угорської монархії (справа 3), інструкції голови Львівського апеляційного суду керівникам окружних судів з організаційних питань (справа 5), обіжники міністерства юстиції Другої Речі Посполитої про порядок звітності в'язниць (справа 6), рішення про призначення і переміщення службовців судів Львівського апеляційного округу (справа 14), постанови міністерства юстиції про виплату надбавок співробітникам судів, які перебували в армії (справа 15), списки коштів, які залишились у судових установах після розпаду Австро-Угорської монархії (справа 810), обіжники, розпорядження й рішення, видані українською владою на території Львівського апеляційного округу, та листування з окружними судами з цього питання (справа 316), листування з міністерством юстиції про організацію судів та їхнє укомплектування (справа 317), листування з окружними і повітовими судами про складення службової присяги співробітниками судів (справа 318). За описом № 1-в «Президія» в архіві зберігаються відомості Львівського окружного суду про кількість в'язнів, звільнених з тюрми за амністією [13], звіт Коломийського окружного суду про розглянуті кримінальні справи в 1925 р. [14] та 1926 р. [15]. Крім того, даний опис містить відомості про кількість в'язнів, звільнених за амністією від 24 травня 1921 р. Бережанським, Золочівським, Самбірським окружними судами, а також звіти Львівського, Золочівського, Перемишлянського окружних судів про розглянуті кримінальні справи у

відповідних повітових судах у 1925 р. та звіти про розглянуті кримінальні справи в окружних судах Львова, Золочева і Перемишля.

Наступна підгрупа джерел ЦДАЛ включає справи, які безпосередньо висвітлюють державну політику Другої Речі Посполитої щодо осіб української національності, суспільно-політичний стан на етнічно українських землях у складі Другої Речі Посполитої та реакцію українського населення на заходи польської влади. Сюди входять: «Перелік кримінальних справ, які розглядали повітові суди у зв'язку з виступами українського населення проти Польської держави» [16], повідомлення Станиславівського окружного суду [17], Коломийського окружного суду [18] та інших окружних судів (у Львові, Бережанах, Золочеві, Перемишлі, Самборі, Стрию, Тернополі, Чорткові – справи 1003, 1004, 1006–1008, 1010–1012 опису № 1) про агітацію проти виборчої кампанії до польського парламенту, «Список справ про звинувачення українців в антидержавній діяльності під час польсько-української війни 1918–1919 рр.» [19], «Повідомлення, рапорти і доповідні записки про діяльність Городенківського повітового суду під час польсько-української війни та поновлення на роботі колишніх співробітників суду» (справа 274 опису № 1), «Справа про судове розслідування про знущання чиновників над українцями під час перепису населення» (справа 811 опису № 1).

Опис № 5 «Кримінальний відділ» цього ж фонду охоплює матеріали судочинства за обвинуваченням священника К. Процика за зневажливе ставлення до польського суду [20], священників за перекручування прізвищ у метричних записах [21], членів ОУН Стрийського повіту в організації виступів проти польського режиму [22], у продажу траурних стрічок у зв'язку зі смертю Є. Коновальця [23], мешканців А. Николина та інших з Ходорова у приналежності до ОУН (справа 18), І. Зварича за образу поляків (справа 23), мешканця с. Якубівці Бережанського повіту за образу президента Другої Речі Посполитої Мосціцького (справа 24), жителя с. Потутори В. Бучала за образу членів польського уряду (справа 25).

Опис № 9 містить матеріали Львівського апеляційного судочинства за участі судового слідчого в особливо важливих справах. Привертає увагу справа про звинувачення студентів вищих шкіл Львова і Кракова у приналежності до ОУН [24].

Надзвичайно важливими для нас є архівні документи ЦДІАЛ ще однієї підгрупи, в яких наведено реальні факти стосовно національної політики Другої Речі Посполитої щодо суддів української ідентичності. До них належать: «Списки суддів-українців, які ухилилися від складення службової присяги» [25], «Лист суддів-українців з проханням звільнити їх від складення службової присяги» [26], «Справа про розгляд скарги “Комітету кресового” у Солотвині на суддів-українців за розмови на рідній мові» [27], «Переписка з окружними судами та доповідні записки про звільнення з роботи суддів-українців і молодшого обслуговуючого персоналу у зв’язку з їх відмовою скласти присягу на вірність Польській державі» [27], «Повідомлення голів судів про скарги українців на порушення в судах права спілкуватися українською мовою» [28], «Справа про дисциплінарне розслідування, порушене проти службовців суду в Жаб’є, звинувачених у агітації населення проти участі у виборах» [29], «Справа про введення в дію права недоторканності депутатів Сейму і Сенату» (справа 89 опису № 1). Окружні суди доповідали Львівському апеляційному суду Другої Речі Посполитої про звільнення з роботи суддів і службовців суду української національності у зв’язку з їхньою відмовою скласти присягу на вірність Польській державі.

До окремої підгрупи архівних джерел ЦДІАЛ входять особові фонди українських адвокатів, які представляли й захищали інтереси обвинувачених у судових процесах за ознакою української національності. Так, С. Шухевич брав участь як захисник у розгляді справ проти осіб зі Снятинського повіту, звинувачених у приналежності до ЗУНР [30] та осіб, обвинувачених у приналежності до Коломийської УВО [31], а також справи про обвинувачення в антидержавній діяльності в с. Нижній Березів [32]. Загалом матеріали даного фонду свідчать про те, що адвокат С. Шухевич систематично виступав як правозахисник обвинувачених у приналежності до таємної української революційної організації. Зокрема, це судові розгляди проти осіб, звинувачених у приналежності до УВО в селах Сушно і Забава, проти П. Сайкевича, обвинуваченого у приналежності до УВО, проти осіб, обвинувачених у приналежності до УВО в м. Рівне та с. Майків, проти М. Чайковського, обвинуваченого у приналежності до УВО в с. Ременів. Крім того, С. Шухевич боронив інтереси священника П. Герасимчука, якому закидали антидержавну агітацію.

Ще одна підгрупа архівних джерел ЦДІАЛ охоплює епістолярну спадщину громадсько-політичних діячів та адвокатів. До неї належать: листування адвоката С. Федака з М. Коновальцем [33], Т. Макухом [34], Е. Роїнським [35], листи адвоката Р. Лашенка до С. Петлюри [36], а також листи до самого Р. Лашенка від В. Дорошенка, М. Недзведського [37] та ін. Адвокат В. Старосольський здійснював листування з родиною Бачинських [38], Є. Коновальцем [39], М. Леонтовичем, В. Липинським [40], Д. Лозинським [41], О. Луцьким [42], С. Федаком [43], М. Хмільовським [44], А. Чернявським [45], О. Чорненком [46]. Документи фонду № 359, опис № 1, ЦДІАЛ висвітлюють епістолярій адвоката О. Назарука, зокрема листування з А. Мельником, С. Метеллею, родиною Томашівських, К. Трильовським, єпископом Української Греко-католицької церкви Г. Хомишиним. У фонді № 374, опис № 1, ЦДІАЛ зберігається листування адвоката К. Паньківського з С. Охримовичем, К. Трильовським, С. Федаком, О. Чорненком. Даний фонд містить також «Список адвокатів Галичини» (справа 20).

Крім листування згаданих адвокатів, які здійснювали громадсько-політичну діяльність, важливе значення, на нашу думку, мають «Телеграми і каблограми товариства “Український Січовий Союз”, Українського народного комітету, товариства Т. Шевченка у м. Карнегі та інших до Конгресу США, британського, французького та інших посольств у Вашингтоні» [47], а також «Документи, зібрані священником О. Ковальським про становище української католицької церкви у США, Польщі та боротьбу за її права» [48], що зберігаються у фонді греко-католицького священника О. Пристая. Ще одним надзвичайно важливим джерелом про суспільно-політичне становище в Малопольській Вихідній є праця Г. Хоткевича «Галичина під Польщею» [49].

Таким чином, епістолярна спадщина та окремі документи й праці вказаної підгрупи потребують детального вивчення на предмет наукової значущості при розгляді проблематики судочинства Другої Речі Посполитої у Східній Малопольщі.

Основу джерельної бази у висвітленні нашої проблематики становлять неопубліковані матеріали Держархіву Івано-Франківської області. До них належать документи польського періоду, що увійшли до фонду 90 «Коломийський окружний суд» та фонду 230 «Станиславівський

окружний суд», які повною мірою відображають напрями державної політики Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у Станіславівському воєводстві, Східній Малопольщі загалом.

У фонді 90 «Коломийський окружний суд», опис № 1, міститься перелік кримінальних справ за 1921–1939 рр., у фонді 230 «Станіславівський окружний суд», опис № 1, представлені кримінальні справи за 1919–1939 рр. Ретельне опрацювання цих актів судочинства Другої Речі Посполитої у Станіславівському воєводстві дає змогу виокремити наступні комплекси судових справ, що виникали на політичному й національному підґрунті.

Перший комплекс судових справ – це справи за обвинуваченням в українській націоналістичній агітації і пропаганді, бойкоті виборів, антивиборчій діяльності.

Другий комплекс судових справ – це справи за обвинуваченням у приналежності до українських націоналістичних організацій. Цей комплекс має розгалужену систему підсудних справ, а саме: за приналежність до УВО, ОУН, «Соколу», «Пласту», «Професійного союзу самоосвітників», Профспілки літературно-просвітницьких працівників.

Третій комплекс судових справ – це справи за обвинуваченням у декламуванні українських патріотичних віршів, виконанні та публікації українських патріотичних пісень, розповсюдженні української патріотичної літератури.

Четвертий комплекс судових справ – це справи за обвинуваченням в ухиленні від військової повинності, у вшануванні пам'яті полеглих вояків, у нелегальному перетині державного кордону Другої Речі Посполитої, що часто трактувався органами правосуддя як такий, що вчинений з метою вступу до військового легіону Закарпатської України.

Слід зазначити, що історично часовий поділ міжвоєнного періоду в судочинстві Малопольської Виходні та реалізації державно-національної політики Другої Речі Посполитої диференціюється на 1920-ті та 1930-ті роки. При цьому перше десятиліття в архівних джерелах, на відміну від другого, є менш наповненим внаслідок суперечливості подій державницького розвитку націй Центрально-Східної Європи та, ймовірно, розгалуженої діяльності воєнно-польових судів і надзвичайних судів на західноукраїнських землях, за результатами якої в багатьох випадках

не велися судові справи письмово, принаймні, як це простежується за документами державних архівних установ Західного регіону сучасної України. Зазначена малонаповненість характерна для матеріалів Станиславівського, Коломийського та Стрийського окружних судів. Так, у 1920-х роках слідчим відділом Станиславівського окружного суду розглядалися справи про обвинувачення Даніва Василя Петровича за проведення української націоналістичної пропаганди, Бобикевича Ізидора також за проведення української націоналістичної пропаганди, Салеви-ча Григорія Бенедиктовича і Дяківа Олександра Васильовича за прина-лежність до УВО.

Кримінальний відділ Станиславівського окружного суду розглядав у 1920-х роках справи про обвинувачення Дейштаківського Василя Пе-тровича та інших за організацію українських націоналістичних «банд», Бандери Андрія Михайловича за організацію мітингу, присвяченого пам'яті загиблих воїнів української націоналістичної армії.

Перелік досліджуваних справ, які розглядалися Станиславівським окружним судом у 1920-х роках, свідчить, що судочинство цього во-єводства Другої Речі Посполитої здійснювалося проти осіб україн-ської національності за начебто «організацію мітингу», присвяченого пам'яті загиблих вояків української армії, за небажання брати участь у виборах до польських органів влади, проти священника за проповідь у церкві, що містила заклики до боротьби за визволення українсько-го народу, проти осіб, які входили до УВО, що була визнана таємною і забороненою.

У 1920-х роках Коломийський окружний суд Станиславівського воєводства Другої Речі Посполитої розглядав такі справи про обвинува-чення:

- В. Боднара за незгоду в набутті польського громадянства;
- Й. Петрицького та інших за розповсюдження листівок українського еміграційного націоналістичного уряду, які закликали населення За-хідної України до опору польським окупантам під час перепису на-селення;
- Д. Гунявського та інших за ведення агітації, спрямованої на бойкот ви-борів у польський сейм і сенат;
- А. Кравчука за ведення української націоналістичної пропаганди;

- П. Петруняка та інших за організацію комітетів для ведення антивиборчої агітації;
- К. Білки (В. Коровай, Р. Ключка)¹ – за нелегальний перетин польсько-радянського кордону;
- В. Ясельського за ведення антивиборчої агітації;
- Р. Валлика за нелегальний перетин польсько-чехословацького кордону;
- П. Реведзюка та інших за ухилення від військової служби;
- українських депутатів польського сейму О. Луцького і д-ра Д. Палііва за ведення націоналістичної пропаганди.

Під юрисдикцію Стрийського окружного суду Станиславівського воєводства Другої Речі Посполитої в 1920-х роках потрапили справи про обвинувачення:

- Г. Бачинського і К. Дорель у бойкоті виборів до польського сейму і сенату;
- священника, який публічно виступав у церкві проти діяльності австрійського і польського урядів;
- В. Івашкевича і В. Горбового, активних діячів УВО, у ймовірному динамітовому замаху на будівлю Долинського староства;
- М. Чумало за проведення зборів «Просвіти» без дозволу староства.

Узагальнюючи аналіз судових справ, які розглядалися в 1920-х роках у Станиславівському воєводстві Коломийським і Стрийським окружними судами, виокремлюємо такі чинники реалізації національної політики Другої Речі Посполитої, спрямовані на інтеграцію Східної Галичини до Польської держави: 1) перепис 1921 р., що мав «засвідчити перевагу польського елемента в Галичині»; 2) запровадження військової повинності не тільки для державних службовців непольської національності, але й для всього населення Східної Галичини, де істотно переважали українці; 3) оголошення проведення виборів у 1922 р. до сейму та сенату Другої Речі Посполитої, які мали б надати легітимності польській владі; 4) полонізація культурно-освітньої сфери суспільного життя населення Малопольської Вєходні. Отже, наведені вище та інші приклади свідчать, що окружні суди Станиславівського воєводства стали знаряддям для проведення політичних процесів над незгодними з установленням

¹ Згідно з матеріалами справи – це одна й та сама особа. – *Авт.*

польської влади у краї та особами, які в тій чи іншій формі чинили їй опір або виявляли свою непокору, і, зокрема, над греко-католиками – українцями. Аналіз судоустрою й особливостей судочинства Другої Речі Посполитої дає підстави стверджувати, що Станиславівський, Коломийський, Стрийський судові округи посідали важливе місце в державній політиці Польщі, оскільки проведені тут судові процеси відображали суспільно-політичну ситуацію міжвоєнного періоду. У цілому система судочинства Другої Речі Посполитої і Станиславівського воеводства як її складової була активним інструментом політичних репресій у Східній Малопольщі.

1930-ті роки в Малопольській Вшходні характеризуються активізацією діяльності націоналістичних організацій, яка супроводжувалася певною радикалізацією їхньої роботи, що спричинило значне збільшення кількості судових справ про обвинувачення осіб за національною, українською, ознакою. На основі аналізу архівних джерел можемо виділити наступні комплекси судових розглядів у Станиславівському воеводстві Другої Речі Посполитої.

Перший блок – судові процеси про обвинувачення за приналежність до українських націоналістичних організацій (УВО, «Сокіл», «Професійний союз самоосвітників», Профспілка літературно-просвітницьких працівників, «Червона Січ»). За приналежність до УВО слідчим відділом Станиславівського окружного суду розглядалися 2 справи, Коломийським окружним судом – 7 справ, враховуючи обвинувачення за вивішування національних гасел і порушення телефонного зв'язку, що було визнано підіривними акціями проти польської влади, вчинюваними представниками УВО; за приналежність до «Соколу» – 1 справа (кримінальний відділ Станиславівського окружного суду); за приналежність до «Професійного союзу самоосвітників» – 1 справа (слідчий відділ Станиславівського окружного суду); за приналежність до «Червоної Січі» – 1 справа (Коломийський окружний суд). Стрийський окружний суд розглянув одну справу про обвинувачення за організацію танцювального вечора без відома староства керівником української націоналістичної організації «Сокіл». Усього судових справ – 14.

Другий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за діяльність, пов'язану з ОУН. Сюди входять 23 справи, що розглядалися

слідчим відділом, і 9 справ – кримінальним відділом Станіславівського окружного суду, а також 4 справи, які знаходилися в компетенції Коломийського окружного суду. Усього судових справ – 36.

Третій блок – судові процеси про обвинувачення за нелегальний перетин польського кордону, шпіонаж. Слідчий відділ Станіславівського окружного суду – 2 справи (за перехід польсько-чехословацького кордону для вступу до української націоналістичної армії на Закарпатті та за вербування українського населення в український національний легіон на Закарпатті); кримінальний відділ Станіславівського окружного суду – 4 справи (за шпіонаж на користь Німеччини, за нелегальний перетин польсько-чехословацького кордону і шпіонаж на користь Чехословаччини, за нелегальний перехід чехословацького кордону з метою вступу до української націоналістичної армії); Коломийський окружний суд – 6 справ (за спробу перетину державного кордону Другої Речі Посполитої із Закарпатською Україною з метою вступу до українського націоналістичного легіону «Січ» – 5 справ, за нелегальний перехід кордону – 1 справа). Усього справ – 12.

Четвертий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за антивнборчу діяльність. Слідчий відділ Станіславівського окружного суду – 1 справа, Коломийський окружний суд – 4 справи. Стрийський окружний суд – 2 справи. Усього судових справ – 7.

П'ятий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за ведення української націоналістичної пропаганди, розповсюдження української патріотичної літератури, листівок. Слідчий відділ Станіславівського окружного суду – 6 справ, кримінальний відділ – 4 справи, Коломийський окружний суд – 17 справ. Усього – 27 судових справ.

Шостий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за виступи проти органів влади Другої Речі Посполитої. Слідчий відділ Станіславівського окружного суду – 4 справи (за виступи проти польського буржуазного уряду, проти Пілсудського, за вбивство поліцейського і розповсюдження української патріотичної літератури), кримінальний відділ – 1 справа (за критику польського буржуазного уряду), Коломийський окружний суд – 19 справ (проти польської держави й польського уряду – 3 справи, проти місцевої польської адміністрації – 3 справи, за висловлення невдоволення роботою польських судів – 1 справа, за

вислови, спрямовані проти Пілсудського, – 1 справа, за спробу роззброєння поліцейського – 1 справа, за висловлення невдоволення діями правлячих кіл Другої Речі Посполитої включно з агітацією за останнє – 10 справ). Стрийський окружний суд – 1 справа про обвинувачення за організацію мітингу українського населення проти польської державної влади. Усього судових справ – 25.

Сьомий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за виступи проти дій уряду Другої Речі Посполитої щодо регулювання суспільних відносин. Слідчий відділ Станиславівського окружного суду – 1 справа про обвинувачення за заклики до несплати податків населенням с. Крички, Коломийський окружний суд – 2 справи про обвинувачення: за заклики проти польської мови викладання в українських школах і проти буржуазної земельної реформи. Стрийський окружний суд – 1 справа про обвинувачення за проведення зібрання проти польської мови викладання в українських школах. Усього судових справ – 4.

Восьмий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за співання українських пісень, декламування українських віршів. Кримінальний відділ Станиславівського окружного суду – 9 справ про обвинувачення: за виконання українських патріотичних пісень, а також пісень, образливих для представників польської нації, пісень, де зневажливо згадується про польський гімн, за декламування українських патріотичних віршів; Коломийський окружний суд – 1 справа про обвинувачення за перекручування тексту польського державного гімну. Стрийський окружний суд – 1 справа про обвинувачення за виконання пісні «Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни». Усього судових справ – 11.

Дев'ятий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за нецензурні висловлювання на адресу осіб польської національності, польської держави. Такі судові розгляди провадилися у Станиславівському воєводстві лише Коломийським окружним судом. До них належать судові процеси про обвинувачення за нецензурні слова на адресу польських націоналістів, за агітацію проти Польської держави – 11 справ, за нецензурні висловлювання на адресу поляків, образу осіб польської національності – 7 справ, а також на адресу Другої Речі Посполитої – 3 справи. Усього судових справ – 21.

Десятий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за злочини, пов’язані з військовою службою (військові злочини). Кримінальний відділ Станиславівського окружного суду – 1 справа про обвинувачення за навмисну втрату придатності до військової служби в армії Другої Речі Посполитої, Коломийський окружний суд – 2 справи про обвинувачення: за ухилення від військової служби в польській армії, за заклики проти участі в новій війні. Усього судових справ – 3.

Одинадцятий блок – судові процеси у справах про обвинувачення за злочини, пов’язані з ушанування пам’яті полеглих українських вояків. Така категорія судових справ підпадала також лише під юрисдикцію Коломийського окружного суду: 1 справа – за пропозицію встановлення пам’ятника полеглим українським воякам, які боролися за незалежну Україну, 1 справа – за участь у демонстрації, присвяченій пам’яті загиблих воїнів української націоналістичної армії. Усього – 2 справи.

Дванадцятий блок – судові процеси у справах з обвинуваченнями, спрямованими проти свободи друку (публікації) та участі у професійних організаціях. Кримінальний відділ Станиславівського окружного суду – 4 справи (за організацію українського націоналістичного товариства «Професійний союз самоосвітників» – 3 справи, судовий процес про конфіскацію української націоналістичної листівки «Голос з Підкарпаття»). Коломийський окружний суд – 3 справи (проти К. Трильовського за націоналістичну агітаційну статтю в газеті «Свобода», проти Д. Плотнюк за розміщення в журналі «Світ молоді» статті націоналістичного характеру і судовий процес про конфіскацію української націоналістичної газети «Голос Покуття»). Стрийський окружний суд – 1 справа про обвинувачення за виголошення реферату про життя і діяльність Т. Шевченка. Усього – 5 справ.

Окреме місце посідає судовий процес Стрийського окружного суду, який не включено нами до жодного із зазначених блоків судових справ, що пов’язаний із судочинством у справі про донос на війта гміни Верхне Синовидне, який сприяв українцям у влаштуванні на роботу, спрямований голові ради міністрів Другої Речі Посполитої.

Зазначені види комплексів судових розглядів не становлять вичерпного переліку критеріїв класифікації судових справ та переліку самих справ судочинства міжвоєнної Польщі у Станиславівському воєводстві,

оскільки фонди Держархіву Івано-Франківської області польського періоду являють собою надзвичайно великий масив архівних джерел про державну політику Другої Речі Посполитої в судівництві Станиславщини. Проте нами згадано всі судові процеси Станиславівського воєводства за ознакою української ідентичності, національності в модерному розумінні останніх, за винятком деяких категорій судових процесів, які стосувались антирелігійних виступів. Використані нами документи міжвоєнного судочинства окружних, повітових, а також гродських судів Станиславівського воєводства змальовують, на нашу думку, достатньо повну картину стосовно напрямів державної політики щодо національних меншин у судочинстві Другої Речі Посполитої не тільки в Станиславівському воєводстві чи в Малопольській Вєсходні, а загалом у всій міжвоєнній Польщі.

Важливе значення в дослідженні судочинства Східної Малопольщі також відіграють архівні документи, які відображають діяльність судових органів на теренах Волинського і Тернопільського воєводств, що зберігаються у фондах держархівів Волинської, Рівненської та Тернопільської областей.

Заслуговує на увагу, зокрема, фонд № 191, опис № 1 «Луцький окружний суд» Держархіву Волинської області. З великого масиву судових справ вказаного опису нами виділені тільки 3 судові процеси у справах про обвинувачення і засудження як за спробу переходу радянсько-польського кордону, так і за власне перехід. У Луцькому окружному суді з огляду на суспільно-політичну складову переважно розглядалися судові справи за приналежність чи діяльність на користь Комуністичної партії Західної України чи Радянського Союзу загалом, що не є судочинством за ознакою української ідентичності, національності.

У Держархіві Рівненської області описи № 1 і № 28 «Рівненський окружний суд» фонду № 32 відображають судочинство суспільно-політичного характеру. Аналіз документів дозволяє згрупувати судові процеси Рівненського окружного суду Волинського воєводства Другої Речі Посполитої таким чином:

- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності за дії, спрямовані проти польського буржуазного уряду;

- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності за агітацію населення до несплати податків;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності за спротив поліцейському, вїту гміни, тюремному наглядачеві, іншим, а також при зборі податків;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності за висловлювання проти поляків, польської нації;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності за образу посадових осіб установ і організацій Другої Речі Посполитої;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від військової повинності;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності редакторів видань за розміщення статей, спрямованих проти польської буржуазної держави та зловживань посадових осіб державних органів Другої Речі Посполитої;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності осіб за революційні виступи і спротив владі, за агітацію проти виборів до сейму і сенату Другої Речі Посполитої;
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності осіб за приналежність до українських націоналістичних організацій і націоналістичну діяльність (націоналістична агітація, розповсюдження патріотичної літератури);
- судові процеси про притягнення до кримінальної відповідальності осіб за нелегальний перетин кордону.

Аналіз документів Держархіву Тернопільської області, зокрема фонду № 147, описи № 1, № 2 і № 3, які висвітлюють діяльність Тернопільського окружного суду у міжвоєнний період, та фонду № 188, опис № 3 «Бережанський окружний суд», дозволяє стверджувати, що дані описи не висвітлюють судових процесів суспільно-політичного характеру.

Наукова новизна. Вперше в сучасній історичній науці здійснено аналіз і систематизацію оригінальних історичних джерел, архівних документів, які змальовують повну картину політичних напрямів державної політики в судочинстві Другої Речі Посполитої на теренах Східної Малопольщі – етнічно української території, яка в міжвоєнний період входила до складу польської держави.

Висновки. Документи державних архівів Західного регіону України дають уявлення про напрями державної політики Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у Малопольській Вєсходні через діяльність окружних судів Станіславівського, Волинського воєводств та Львівського апеляційного суду. Виняток у даному дослідженні становлять суди Львівського воєводства, що може стати предметом окремого вивчення. Отже, архівні документи – це саме ті джерела, які безпосередньо дають змогу об'єктивно оцінити та дослідити суть і значення судочинства в державній національній політиці Другої Речі Посполитої, у Східній Малопольщі зокрема.

Список використаних джерел

1. Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.). Львів : Тріада плюс, 2003. 348 с.
2. Пащук Т. В. Документи Державного архіву Волинської області про правове становище політичних в'язнів II Речі Посполитої (на прикладі Ковельської тюрми 1919–1939 років) // Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки. Матеріали II міжнар. наук. конф в 2 ч. Ч. 2. Івано-Франківськ, 20–21 березня 2015 р. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. С. 16–18.
3. Місько В. В. Політика Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні (1918–1939) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Тернопіль, 2011.
4. Шевчук І. І. Організація і діяльність органів прокуратури Республіки Польща на території Східної Галичини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008.
5. Разиграєв О. В. Польська державна поліція в Західній Волині: 1919–1926 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Луцьк, 2009.
6. Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2004.
7. Комар В. Л. Українське питання в національній політиці Польщі (1935–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Чернівці, 1998.
8. Генік М. В. Українське питання у діяльності польських патріотичних партій (1920–1926) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Чернівці, 1997.
9. ЦДІАЛ України. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 1. 14 арк.
10. Там само. Спр. 4. 14 арк.
11. Там само. Спр. 6. 15 арк.

12. Там само. Спр. 17. 39 арк.
13. Там само. Спр. 14. 3 арк.
14. Там само. Спр. 186. 4 арк.
15. Там само. Спр. 123. 3 арк.
16. Там само. Спр. 8-99 арк.
17. Там само. Спр. 1009. 44 арк.
18. Там само. Спр. 1005. 88 арк.
19. Там само. Спр. 369. 143 арк.
20. Там само. Оп. 5. Спр.4. 52 арк.
21. Там само. Спр. 40. 114 арк.
22. Там само. Спр. 19. 105 арк.
23. Там само. Спр. 200. 58 арк.
24. Там само. Оп. 9. Спр.11. 141 арк.
25. Там само. Оп. 1. Спр.19. 5 арк.
26. Там само. Спр. 20. 11 арк.
27. Там само. Спр. 90. 58 арк.
28. Там само. Спр. 319. 39 арк.
29. Там само. Спр. 276. 15 арк.
30. Там само. Спр. 812. 30 арк.
31. Там само. Ф. 371. Оп. 1. Спр. 46. 271 арк.
32. Там само. Спр. 67. 44 арк.
33. Там само. Спр. 133. 44 арк.
34. Там само. Ф. 373. Оп. 1. Спр. 33. 6 арк.
35. Там само. Спр. 34. 7 арк.
36. Там само. Спр. 35. 16 арк.
37. Там само. Ф. 370. Оп. 1. Спр. 20. 10 арк.
38. Там само. Спр. 23. 19 арк.
39. Там само. Ф. 360. Оп. 1. Спр. 481. 14 арк.
40. Там само. Спр. 514. 10 арк.
41. Там само. Спр. 525. 22 арк.
42. Там само. Спр. 526. 11 арк.
43. Там само. Спр. 527. 33 арк.
44. Там само. Спр. 565. 10 арк.
45. Там само. Спр. 567. 15 арк.
46. Там само. Спр. 568. 26 арк.
47. Там само. Спр. 569. 10 арк.
48. Там само. Ф. 789. Оп. 1. Спр. 65. 83 арк.
49. Там само. Спр. 66. 155 арк.
50. Там само. Ф. 688. Оп. 1. Спр. 203. 451 арк.

*Roman Zvarych**Kolomyia Pedagogical Professional College
of the Ivano-Frankivsk Regional Council
(Kolomyia, Ukraine)*

ORCID: 0000-0003-3936-3602

e-mail: romanzvarychphd@ukr.net

**Source base of judiciary of Malopolska Wschodnia
in state policy of Second Polish Republic:
documents of archival institutions of Western region of Ukraine**

The goal of the research is to highlight source base of the judiciary of the Malopolska Wschodnia in the government policy of the Second Polish Republic on the example of archival documents in particular of archival documents of the Western region of Ukraine. The research methodology is based on the use of general scientific and specially research methods, including analysis, synthesis, scientific abstraction, chronological method, typological method and others. **Methodology.** The research uses general and special methods of scientific knowledge, including analysis, synthesis, scientific abstraction, chronological, typological, etc. **The scientific novelty** is that the author for the first time in modern Ukrainian historical science made analysis and systematization of original historical sources, archival documents, which highlighted full picture of political directions of state policy in the judiciary of the Second Polish Republic in the Eastern Malopolska, on ethnic-Ukrainian territory, that in the interwar period was part of the Polish state. **Conclusions.** The source material of archival documents plays a highly important role in disclosure the chosen issues because it comprehensively highlight conceptual approaches of judicial bodies of Malopolska Wschodnia in the administration of justice on grounds of Ukrainian identity, Ukrainian nationality. The most complete reflection of the Polish directions of state and national policy in the judiciary of the Malopolska Wschodnia of the Second Polish Republic on grounds of nationality, however, represents the State Archives of the Ivano-Frankivsk Region, the most numerous trials of the interwar period in which individuals were charged on grounds of Ukrainian nationality are placed in the State Archives of the Ivano-Frankivsk Region exactly. The Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv is no less important example in disclosing the activities of the judicial authorities of Eastern Malopolska because it contains archival documents about legal proceedings of the Lviv Appeal Court where the legal cases of all district courts of Eastern Malopolska were reviewed. The State Archives of the

Rivne Region is the third by the saturation of court cases of the subject of research. 243
What about others archives of the Western region of Ukraine, they are showing the systemic political oppression of ruling circles of the Second Polish Republic regarding national minorities, in particular, Ukrainians, but to a lesser extend.

Key words: archival documents, source studies, the Second Polish Republic, Malopolska Wschodnia, Eastern Malopolska, judiciary, district court, nationality.

*Стаття підготовлена 30 листопада 2020 року;
подана до друку 25 березня 2021 року.*